

محیط زیست پایدار در مناطق گردشگری (مطالعه موردی منطقه ۲۲ شهر تهران)

مصطفی محمودی^{*۱}

۱. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی گردشگری، ایران، دانشگاه تهران

چکیده:

ایده پایداری در گردشگری از جدیدترین و مهمترین موضوعات مورد بحث کشورهای صاحب نام در این صنعت است که این پژوهش سعی در بررسی شاخص زیست محیطی آن در منطقه ۲۲ شهر تهران دارد. این پژوهش با رویکرد کمی و کیفی انجام شده است و اطلاعات آن از طریق داده‌های اسنادی، مصاحبه نیمه ساختار یافته (از مسئولان و مردم عادی) و نیز تکمیل پرسشنامه حاصل شده است. روش این تحقیق پیمایشی و از ابزار پرسشنامه برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. حجم نمونه مورد بررسی ۱۵۰ نفر از اهالی منطقه ۲۲ و ۱۷۰ نفر از بازدیدکنندگان از این منطقه که به ترتیب به صورت نمونه‌گیری سهمیه‌ای و نمونه‌گیری اتفاقی انتخاب شده‌اند. قوی‌ترین بعد این منطقه، بعد محیط زیست است که در سطح پایدار بالقوه قرار دارد و در پرسشنامه‌های انجام شده توسط بازدیدکنندگان و مردم بومی‌نمره متوسط رو به بالا به مؤلفه‌های این بخش داده شده است. منطقه ۲۲ در حوزه‌هایی مانند حفاظت از محیط زیست و ایجاد جاذبه‌های جدید وضعیت خوبی دارد؛ ولی عدم بهره‌برداری تجاری از جاذبه‌های موجود یک نقطه ضعف برای این منطقه است. از پیشنهادهاى مطرح، استفاده از کارشناسان حرفه‌ای گردشگری، تجاری‌سازی جاذبه‌ها و توجه به مشارکت مردمی است.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، محیط زیست، صنعت گردشگری، گردشگر، جامعه میزبان، توسعه پایدار گردشگری

* نویسنده رابط: m_an.mahmoodi@yahoo.com

۱- مقدمه**۱-۱- طرح مسأله**

توسعه را باید جریانی چند بعدی و فرآیندی مرکب و پیچیده تلقی نمود، فرآیندی که تحقق آن مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی، همراه با تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. به عبارت دیگر این فرآیند نه تنها به بزرگ شدن ابعاد یک تولید توجه می‌کند، بلکه بهبود کیفیت یک را نیز مدنظر دارد (متوسلی، ۱۳۸۴: ۱۷۲).

کشورها و مناطق بسیاری در پی توسعه و پیشرفت هستند و بر این اساس هر یک شیوه‌ای را برمی‌گزینند که از جمله این راه‌ها گردشگری است. هدف اصلی که گردشگری بر پایه آن به وجود آمده خاموش کردن تب اعتراضی کارگران در دوره صنعتی بود که حالا گردشگری خود تبدیل به یک مدل توسعه‌ای نوین شده است که جوامع انبوهی خواهان دستیابی به آن هستند و اینک این سؤال مطرح می‌شود که این صنعت با خود چه تحفه‌ای را پیشکش می‌کند؟ آیا تنها ثمره گردشگری فقر و نکبت، ابتدال، تخریب منابع و در کل استثمار مقاصد گردشگری به شیوه‌ای مدرن است. پس چرا باید گردشگری را انتخاب و حتی باید در مورد آن صحبت کرد، جواب یک چیز است: «نیاز به اصلاحات».

در گذشته و حتی اکنون هم، طرز تلقی مسلط در برخی مکان‌ها این است که برنامه‌ریزی جهانگردی عبارت است از فرآیند ساده تشویق گشایش هتل‌های جدید و اطمینان از وجود نظام حمل و نقل برای دسترسی به آن و ساماندهی فعالیت تبلیغی جهانگردی. تنها برنامه‌ریزی نظام مندی که باید اجرا شود عبارتست از انتخاب محل مناسب برای هتل و منزلگاه تفرجگاهی و اجرای برنامه‌ریزی منزلگاهی، محوطه سازی و طراحی استانداردهای مهندسی برای توسعه. این رویکرد اغلب برای توسعه هتل‌های خصوصی یا تفرجگاه‌های کوچک، در زمان قبل از جهانگردی انبوه موفق بوده است (ضرغام، ۱۳۸۹: ۵۹).

منطقه ۲۲ که سال‌ها بعنوان یکی از مناطق منزوی در تهران شناخته می‌شد در سال‌های اخیر با الحاق به شهر تهران، اکنون با طرح‌های عمرانی عظیمی مواجه شده که قصد تغییر این منطقه به یک محل مسکونی/توریستی را دارند که این امر بر زندگی عادی افراد ساکن در آن تأثیر گذاشته و در صورت عدم تطابق این طرح‌ها با خواسته‌ها و نیازهای واقعی مردم محلی و در صورت پایدار نبودن این طرح‌ها، در آینده شاهد آسیب‌های محیطی فراوانی در این منطقه خواهیم بود. حال که منطقه ۲۲ از مناطق پیشرو در حوزه طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری در شهر تهران شده است، مسئله‌ای که باید مورد توجه قرار بگیرد این است که پروژه‌ها و کارهای انجام شده چقدر در مسیر پایداری حرکت کرده‌اند.

۱-۲- اهداف

اهداف پژوهشی زیر در این مقاله مدنظر هستند:

۱-۲-۱- میزان توجه به شاخص‌های محیط زیستی از دید بازدیدکنندگان و جامعه میزبان؛

۲-۲-۱- میزان توجه به شاخص‌های زیست محیطی در طرح‌های صورت گرفته در منطقه.

در ضمن، هدف کاربردی این پژوهش ارائه پیشنهاد‌های کاربردی به متصدیان مربوطه در زمینه‌هایی است که با اعمال شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در جهت تقویت پایداری منطقه ۲۲ اهتمام ورزید.

۳-۱- پیشنهاد پژوهش

در مورد انتخاب مدل مناسب برنامه‌ریزی برای گردشگری پایان نامه‌ای با نام شناسایی الگوی مناسب توسعه مقصدهای تفرجگاهی در جمهوری اسلامی ایران در شهر کلاردشت توسط دلشاد (۱۳۸۷) این نتایج به دست آمد که بررسی روند توسعه مناطق و مقصدهای گردشگری کشور نشان دهنده عدم وجود توسعه مطلوب و الگو مدار است. این بی‌الگویی موجب توسعه گردشگری بدون توجه به مباحث عرضه و تقاضای گردشگری شده، به نحوی که زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری ایجاد شده در مناطق و مقصدهایی از تقاضای کافی برخوردار نبوده و در دیگر مناطق و مقصدها به دلیل فزونی تقاضا عرضه گردشگری پاسخگوی نیازهای گردشگران نیست؛

حضور (۱۳۸۱) در پایان نامه خود با نام الگوی ارزیابی منابع طبیعی گردشگری همدان به این اهداف اشاره می‌کند: هدف این پژوهش طراحی الگویی مناسب برای ارزیابی منابع طبیعی گردشگری و اولویت بندی آن‌ها در جهت توسعه گردشگری منطقه است، چون قبل از اینکه تعریف روشن و تقسیم بندی مشخصی از این منابع در دسترس باشد طراحی مدل ممکن نیست، لذا تقسیم بندی کاملی از منابع طبیعی جهانگردی به دست خواهد آمد، سپس الگویی جهت اولویت بندی منابع برای محققان و برنامه‌ریزان این صنعت تنظیم خواهد شد؛

هاجر پور (۱۳۹۰) در پایان نامه خود با نام برنامه‌ریزی توسعه مقصدهای گردشگری به شهر شاندیز می‌پردازد. شهر شاندیز در فاصله ۲۰ کیلومتری کلان شهر مذهبی مشهد قرار دارد و به خاطر نزدیکی به این شهر و با برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و آب و هوای مناسب همواره برای زائران جایگاه ویژه‌ای داشته است. اما نشانه‌های توسعه گردشگری بدون برنامه‌ریزی و سیاست مشخص در حال حاضر در این منطقه مشاهده می‌شود؛

درخشانی نسب و ضرابی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای به چالش‌ها و فرصت‌های اکوتوریسم در ایران پرداخته اند و موانعی را که از ورود گردشگران طبیعت گرد به کشور جلوگیری می‌کنند، معرفی کرده‌اند. به طور مثال برخی از این موانع را: ۱- کمبود امنیت در مناطق کویری و بیابانی ایران، و ناامنی به دلیل نبود امکانات نجات افراد؛ ۲- کمبود و نارسایی خدمات زیر بنایی مانند راه‌ها که در فصل زمستان در مناطق شمالی، شمال غرب و غرب کشور و در فصل تابستان در مناطق شرقی به دلیل وقوع طوفان‌های گرد و غبار حادثه خیز هستند؛ ۳- عدم شناخت کامل پدیده‌های جذاب اکوتوریستی کشور و شناسایی آنها به اکوتوریست‌ها؛ و غیره.

۴-۱- سؤالات تحقیق

در راستای اهداف تحقیق سؤالات زیر مدنظر است:

۴-۱-۱- میزان توجه به شاخص‌های محیط زیستی از دید بازدیدکنندگان و جامعه میزبان چقدر است؟

۴-۱-۲- میزان توجه به شاخص‌های زیست محیطی در طرح‌های صورت گرفته در منطقه چقدر است؟

۵-۱- روش تحقیق

سؤالاتی که در این تحقیق باید به آن‌ها پاسخ داده می‌شد نیازمند پاسخ از منابع اطلاعاتی متفاوتی بوده و به همین دلیل علاوه بر داده‌های اسنادی و مصاحبه با مسئولان، دو گروه برای جمع‌آوری اطلاعات انتخاب شوند. برای درک موفقیت طرح‌های انجام شده باید منطقه از دید بازدیدکنندگان و نیز ساکنین آن منطقه مشاهده می‌شد.

در این پیمایش، واحد مشاهده فرد و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بود. سؤالات پرسشنامه از طریق اعتبار صوری و با استفاده از مبانی نظری تحقیق انتخاب شدند. برای نشان دادن میزان پایایی و اعتماد تحقیق، با انجام آزمون آلفای کرونباخ بر روی ۵۰ پرسشنامه جامعه میزبان و ۵۰ پرسشنامه بازدیدکنندگان، میزان اعتماد به دست آمده به صورت زیر حاصل شود:

- میزان آلفای کرونباخ پرسشنامه جامعه میزبان ۰.۸۱

- میزان آلفای کرونباخ پرسشنامه بازدیدکنندگان ۰.۷۷

برای تعیین حجم نمونه از روش عمومی کوکران به دو صورت مشخص بودن و مشخص نبودن میزان جمعیت استفاده شد:

- در مواقع مشخص بودن تعداد جامعه آماری $n=(nz^2 pq)/(Nd^2+z^2 pq)$

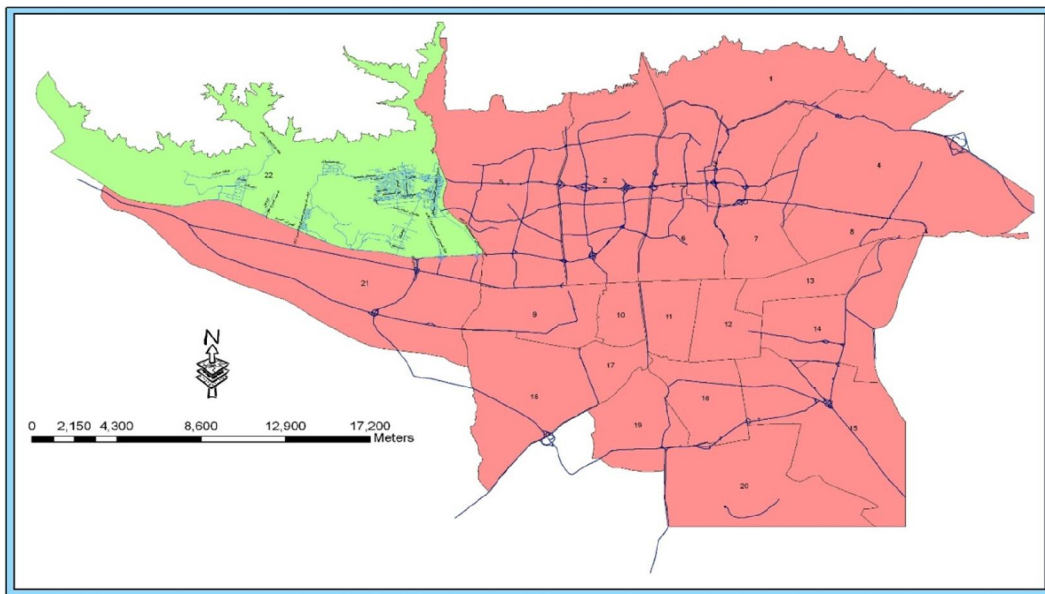
- در مواقع مشخص نبودن تعداد جامعه آماری $n=(z^2 pq)/d$

جدول (۱) حجم نمونه

گروه‌ها		فرمول
بازدیدکنندگان	جامعه میزبان	
۴	۸۷۰۰۰ خانوار	$N =$ حجم جامعه آماری
$(/95)1/96$	$(/95)1/96$	$Z =$ مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد
۰/۵	۰/۵	$P =$ مقدار نسبت صفت موجود در جامعه
۰/۵	۰/۵	$q =$ افرادی که فاقد آن صفت در جامعه اند
۰/۰۷۵	۰/۰۸	$d =$ مقدار اشتباه مجاز
۱۷۰	۱۵۰	$n =$ حجم نمونه

۱-۶- محدوده و قلمرو پژوهش

منطقه ۲۲ شهرداری تهران بین طول‌های شرقی "۵۱° ۵' ۱۰" تا "۵۱° ۲۰' ۴۰" و عرض‌های شمالی "۳۲° ۱۶' ۳۲" تا "۳۵° ۱۹' ۵۷" در قسمت شمال غربی شهر تهران و در پایین دست حوضه آبریز رودخانه کن و وردیج واقع شده است. رشد روز افزون جمعیت و تحولات گسترده و دامنه دار اقتصادی و ... بازتابی گسترده در تحولات کالبدی شهر تهران ایجاد نموده است، که یکی از پیامدهای آن نحوه شکل‌گیری منطقه ۲۲ شهرداری تهران است که بدون تردید بزرگترین و وسیع‌ترین توسعه شهری متصل به تهران می‌باشد. این منطقه با مساحت ۱۰ هزار هکتار، با هدف رفع کمبودهای خدماتی حوزه غرب تهران و نیز جابجایی بخشی از جمعیت ساکن در بافت‌های فرسوده تهران مرکزی و نیز اسکان بخشی از جمعیت شهر تهران ایجاد شد (وبسایت شهرداری منطقه ۲۲ تهران).

شکل (۱) نقشه منطقه ۲۲ شهر تهران

منبع: وبسایت شهرداری منطقه ۲۲ تهران.

جامعه آماری بازدیدکنندگان از افرادی که در سال ۱۳۹۱ از پارک چیتگر استفاده کرده‌اند، انتخاب شده و به دلیل مشخص نبودن تعداد بازدیدکنندگان و روش نمونه‌گیری کوکران برحسب مشخص نبودن میزان جمعیت مورد استفاده قرار گرفت. جامعه آماری مردم محلی تحقیق را کلیه خانوارهای ساکن منطقه ۲۲ شهر تهران تشکیل دادند و برای جامعه محلی از تقسیم‌بندی منطقه به ۹ محله توسط شهرداری بهره گرفته شد، که مجموع خانوارهای موجود طبق آمار شهرداری منطقه ۸۷۰۰۰ می‌باشد.

۲- مبانی نظری

هال و پیج^۱ (۱۹۹۹) معتقدند که با پنج دیدگاه کلی می‌توان به صنعت گردشگری پرداخت:

۱- دیدگاه اقتصادی محض، در این رویکرد از گردشگری به مثابه اهرم و ابزاری برای بهبود شاخص‌های اقتصادی یک جامعه یاد می‌شود؛

۲- رویکرد اقتصادی، در این دیدگاه گردشگری به مثابه یک صنعت محض بررسی می‌شود؛

۳- رویکرد فیزیکی-فضایی، در این دیدگاه گردشگری به عنوان یک پدیده فضایی و منبع مورد استفاده در ساماندهی فضاها، مطالعه می‌شود؛

۴- دیدگاه اجتماعی، در این چشم‌انداز، گردشگری به مثابه پدیده‌ای برای شکوفایی شرایط زیستی جوامع و بهبود عنوان می‌شود؛

۵- رویکرد پایدار، این دیدگاه مجموعه‌ای است از رویکردهای یاد شده و به علاوه، گردشگری به مثابه ابزاری توانمند در راستای اجرای سیاست‌های توسعه پایدار بررسی و تحلیل می‌شود (حیدری، ۱۳۸۷: ۳۵).

گزارش ۱۹۸۷ سازمان ملل متحد در مورد محیط زیست و توسعه، یعنی آینده مشترک ما (که معمولاً اشاره به گزارش برانتلند^۲ دارد)، آغاز یک استراتژی جهانی و اشاره به مسائل زیست محیطی و رسیدن به توسعه پایدار را داشت. نشست، توسعه پایدار را به عنوان رفع نیازهای امروز بدون به خطر انداختن توان تولیدی آینده برای رفع نیازهای امروزان تعریف نمود. مجمع، توسعه پایدار را فرآیندهای تغییر در ارتفاع منابع، دستورالعمل توسعه، جهت دهی توسعه فن آوری و تغییرات نهادی برای سازگار ساختن با آینده و همچنین رفع نیازهای امروز تلقی نمود (Amor, 1992: 258).

در سالهای کنونی توسعه پایدار به عنوان روش تازه‌ای مطرح است که جوامع می‌توانند بدینوسیله درباره سطح زندگی، عدالت اجتماعی و حفظ منابع بیندیشند، سه اصل اساسی پایداری عبارتند از:

۱) پایداری زیست محیطی، بدین معنی که توسعه با حفظ فرآیندهای زیست محیطی بیولوژیک و منابع ذریع سازگار است؛

۲) پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی، بدین معنی که توسعه موجب افزایش کنترل انسان بر زندگی خود می‌شود. و توسعه با عوامل و فرهنگی و ارزشی که در این راه تحت تأثیر قرار می‌گیرند، منافات ندارد و موجب تقویت هویت جامعه می‌گردد؛

۳) پایداری اقتصادی، بدان معنی است که توسعه از نظر اقتصادی با راندمانی بالا انجام شود به گونه‌ای است که نظارت و کنترل لازم بر منابع اعمال می‌شود و می‌توان آنرا برای نسل‌های آینده حفظ کرد (سازمان جهانی گردشگری، ۱۳۷۷: ۳۵۲).

¹ Hall & Page

² Brundtland Report

عمده افکار و عقاید نسبت به گردشگری پایدار از برنامه‌های مقدماتی و نتایج نشست تاریخی صاحب‌نظران جهان^۱، که در سال ۱۹۹۲ برگزار شد و چارچوب‌های زیر را تعقیب می‌کرد نشأت گرفته است:

- مسافرت و گردشگری در هدایت زندگی‌های سلامت، پربار و هماهنگ با طبیعت، باید به مردم کمک کند؛

- مسافرت و گردشگری باید به حراست، حفاظت و اعاده زیست کره زمین کمک کند؛

- مسافرت و گردشگری باید براساس شکل‌های پایدار تولید و مصرف بنا شده باشد؛

- ملت‌ها باید با یکدیگر همکاری داشته باشند تا یک نظام باز اقتصادی را که در آن می‌تواند یک

تجارت بین‌المللی با زیربنایی مستحکم در خدمات سفر و گردشگری پدید آید، ترویج کنند؛

- مسافرت و گردشگری، صلح، توسعه و حفاظت از محیط زیست با یکدیگر همبستگی دارند؛

- سیاست تجاری حمایت از صنایع و فرآورده‌های داخلی می‌بایستی در خدمات مسافرت و گردشگری

متوقف یا معکوس شود؛

- حفاظت از محیط زیست باید یک قسمت جدایی ناپذیر را در فرآیند توسعه گردشگری برپا کند؛

- مسائل گردشگری می‌بایستی با مشارکت و حضور شهروندان علاقمند و با تصمیمات اخذ شده از

سطوح محلی در برنامه‌ها اداره شود؛

- ملت‌ها باید یکدیگر را از فاجعه‌های طبیعی که قادرند بر گردشگران یا مناطق مربوط به گردشگری

تأثیر گذارند، آگاه کنند؛

- مسافرت و گردشگری باید از ظرفیت خود برای ایجاد شغل برای زنان و افراد بومی با حداکثر

گسترده بهره‌گیری گیرد؛

- توسعه گردشگری باید هویت، فرهنگ و علائق مردم بومی را درک کرده و از آنها حمایت کند؛

- صنعت سفر و گردشگری می‌بایستی به آن دسته از قوانین بین‌المللی، که از محیط زیست حمایت

می‌کنند، احترام گذارد (اجل^۲، ۱۳۸۸: ۴۰).

کلمه گردشگری پایدار امکان دارد برای همه اشکال گردشگری که در یک هماهنگی طولانی مدت با

محیط فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی هستند به کار برده شود. گردشگری پایدار محدود به مقیاسی کوچک، به

عنوان مثال گردشگری جایگزین^۳، نمی‌شود و ممکن است براساس مفاهیم گزارش برانتلند به عنوان

توسعه‌ای که نیازهای امروز را برطرف می‌کند بدون اینکه در تضاد با فعالیت‌های تولیدی آینده مان برای

برطرف کردن نیازهایمان باشد، مشاهده شود. سازمان جهانی گردشگری، گردشگری پایدار را به عنوان مدلی

از توسعه اقتصادی که طراحی می‌شود تا: کیفیت زندگی جامعه میزبان را ارتقا دهد، یک کیفیت بالا از تجربه

¹ World Conservation Union

² Adgell

³ Alternative Tourism

را برای بازدیدکنندگان فراهم کند و کیفیت محیط زیست را بالا نگه دارد که این هم به جامعه میزبان و هم بازدیدکنندگان بستگی دارد، تعریف می‌کند (Medlik, 2003: 158).

در گردشگری سنتی لازم نیست برای ارتقای حفظ محیط زیست یا آموزش برنامه‌ریزی شود، مزایایی برای مردم محلی ندارد و به سرعت می‌تواند به مناطق حساس و آسیب پذیر صدمه وارد کند. در نتیجه این عوامل آن می‌تواند بسیاری از منابع و فرهنگ‌هایی را که با آن ارتباط دارند را تخریب و یا به شیوه نادرستی تغییر بدهد. در مقابل گردشگری پایدار از همان ابتدا برای سود رساندن به ساکنان محلی، احترام به فرهنگ بومی، حفظ منابع طبیعی، آموزش بازدیدکنندگان و ساکنان محلی به شیوه‌ای سنجیده برنامه‌ریزی می‌شود (IUCN, 2004).

کلمه محیط یک مفهوم کلی است که حوزه‌های متفاوتی مانند اجتماع، فرهنگ، سیاست و اقتصاد را شامل می‌شود با این حال محیط بیشتر به معنی طبیعت وحشی در نظر گرفته می‌شود. اثرات فعالیت‌های انسان بروی طبیعت دلالت بر تنوع زیستی و توجه به گونه‌های خاص دارد. آن اثرات همچنین مسائل ارتباط انسان و طبیعت محوری را دامن می‌زنند، مانند نگرانی‌های ما داریم که چگونه این تغییرات روی کیفیت زندگیمان تأثیر می‌گذارد، به طور مثال کاهش سطح لایه ازن، گرم شدن زمین و آلودگی‌ها که به همراه خود موضوعات سلامت و سبک زندگی مانند مشکلات سرطان پوست، سیل و مسائل تنفسی به بار می‌آورد. البته اثرات گردشگری بر محیط می‌تواند مثبت و منفی باشد با این حال بیشتر گردشگران، مشاغل، مردم محلی و دولت‌هایی که از منابع طبیعی برای گردشگری به شیوه نادرست استفاده می‌کنند، بیشترین قابلیت را برای اثرات منفی دارند (Chadwick & Beech, 2006: 359).

طی بررسی در ۳۲۹ مطالعه موردی توسعه گردشگری در ۹۲ کشور متفاوت، تعدادی از اثرات منفی متفاوت گردشگری شناسایی شدند. در کل، اثرات منفی در بیش از ۸۰ درصد از ۳۲۹ مورد، گزارش شده‌اند. تحلیل توصیفی این اثرات پنج دسته و یا ریشه کلیدی دارند - اضمحلال محیطی، تضاد، رقابت‌های فرهنگی، اختلال در زندگی روزمره و سرخوردگی زمانی که توسعه گردشگری در کسب مزایای وعده داده شکست می‌خورد. اشکال متفاوتی از اثرات منفی محیطی در مطالعات موردی شناسایی شدند، که شامل:

- نابودی اکوسیستم زمانی که زیرساخت‌های گردشگری ساخته می‌شوند؛ آلودگی و مشکلات زباله‌های زائد؛ کاهش منابع طبیعی در محیط زیست محلی شامل: آب و ذخایر غذایی؛ تغییر در رفتار حیوانات وحشی؛ و معماری نامناسب استفاده شده برای امکانات گردشگری (Moscardo, 2008:2).
- معصومی (۱۳۸۴) در کتاب ماهیت گردشگری، آثار منفی گردشگری بروی محیط را با دلایل زیر بیان می‌کند:
 - تولید زباله، آلودگی آب‌ها از فاضلاب تصفیه نشده، اضافه نمودن غذا و مواد خارجی، نشست مواد نفتی از قایق‌ها؛ ایجاد تأسیسات فیزیکی گوناگون و به زیرساخت و ساز رفتن اراضی کشاورزی؛
 - آلودگی هوا، آب، صدا و منظر؛ از هم گسیختگی اکولوژیکی؛ بروز مشکلات کاربری زمین مانند: توسعه نواری یا خطی فروشگاه‌ها در طول جاده‌های نزدیک جاذبه‌ها؛ ظهور و وفور ابنیه با طراحی و کیفیت

بصری بد و نامناسب؛ آلودگی و شلوغی ترافیک سواره و پیاده؛ تمرکز ناکارآمد خدمات رفاهی مانند آب آشامیدنی، نیروی برق و امکانات ارتباط از راه دور، در دوره اوج استفاده؛ تغییر در الگوهای رایج کاربری زمین، فقدان فضای باز، جابجایی ساکنین از محل اولیه؛ صدمه به سایت‌های باستانی و تاریخی و نواحی دیدنی بدلیل استفاده بیش از حد؛

○ توسعه بی رویه اراضی و روستاهای اطراف مناطق شهری؛

○ افزایش غیرمنطقی سطح اراضی تفرجگاهی و احتمالاً مرگ و میر گونه‌های گیاهی؛ وارد آمدن فشار بیشتر به توان مدیریت گردشگری و یا محیط زیست وابسته آن از نظر:

– قوانین و مقررات، فقدان حمایت سازمانی، فقدان یا کاهش منابع تأمین نیروی انسانی و مالی برای تعدیل یا اصلاح پیامدها؛

– صدمات حاصل از پدیده‌های طبیعی در منطقه افزایش می‌یابد و ممکن است بر عوامل زیربنائی منطقه اثرات بلندمدت گذاشته و سود دهی آنها را کاهش دهد؛

○ تخریب جنگل‌ها، تالاب‌ها و سایر زیستگاه‌های منحصر بفرد و خاص؛ فرسایش ناشی از پاک تراشی کنترل نشده، احداث عوامل زیربنائی مانند جاده‌ها و راه دریایی؛ از دست رفتن خدمات زیست محیطی رایگان سیستم‌های طبیعی؛

○ جابجایی و تغییر مکان گونه‌های حیوانی؛ گسترش روستاهای شلوغ و کثیف؛ تمرکز غیرعادی حیوانات وحشی؛

○ آلودگی هوا چهره ساختمان‌های شهری را زشت کرده و ارزش اقتصادی آنها را کاهش می‌دهد؛

○ بد نما شدن مناطق به علت استفاده بی رویه، ایجاد تأسیسات، بدون در نظر گرفتن زیبایی شهر و لوله کشی‌های گاز و سیم کشی برق برای تأسیسات گردشگری به طور موقت، موجب بد منظر شدن منطقه و نوعی آلودگی بصری می‌شوند؛ به هم زدن طرح‌های استفاده از زمین: توسعه گردشگری نیاز به ایجاد هتل‌ها، استراحتگاه‌ها و سایر تأسیسات مربوط را دارد و گاهی این امر موجب می‌شود تا فضاهای شهری به نفع تأسیسات گردشگری اشغال شده و تأسیسات مورد نیاز شهر کنار زده شوند. به عنوان نمونه: مناطق کشاورزی به صورت تفرجگاه در می‌آیند و به جای احداث بیمارستان و نیازهای اولیه هتل احداث می‌گردد؛ شروع بیماری‌های مسری (معصومی، ۱۳۸۴: ۵۱-۴۹).

۳- یافته‌های تحقیق

توزیع پاسخگویان جامعه میزبان برحسب جنسیت نشان می‌دهد، ۴۶ درصد از آنان را مردان و ۵۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. میانگین سکونت در منطقه ۸ سال، میانه سکونت ۵ سال و شاخص نما در این تحقیق ۲ سال می‌باشد (که نشان دهنده عمر کوتاه منطقه می‌باشد) که ۵۷/۳ درصد مالک خانه و ۴۲/۷ درصد آنها مستأجر بودند. میانگین درآمد در بین پاسخگویان برابر با ۱۰۲۰۰۰۰ تومان، میانه درآمدی برابر با ۱

میلیون تومان و شاخص نما نیز میزان درآمد ۱ میلیون تومان است. در مورد تعداد افراد خانوار، میانگین تعداد افراد خانوار برای پاسخگویان برابر ۳.۷۷ نفر برای هر خانوار و شاخص نمونه تعداد ۴ نفر برای هر خانوار می‌باشد. فراوانی پاسخگویان برحسب میزان سن نشان می‌دهد که میانه جمعیت سن ۳۶ سال، مقدار نما برابر ۳۵ و میانگین جمعیت پاسخگویان برابر با ۳۸.۵ سال می‌باشد. میانه سطح تحصیلات برابر با ۱۴ سال تحصیل، میانگین سطح تحصیلات برابر ۱۴.۸ سال تحصیل و شاخص نمای سطح تحصیلات کارشناسی می‌باشد.

در مورد پاسخگویان جامعه بازدیدکننده، ۶۶/۵ درصد از آنها مرد و ۳۳/۵ درصد بودند. میانگین درآمد در بین پاسخگویان برابر با ۹۴۴ هزار تومان، میانه درآمدی برابر با ۸۰۰ هزار تومان و شاخص نما نیز میزان درآمد ۱ میلیون تومان می‌باشد. فراوانی پاسخگویان برحسب میزان سن با میانه ۳۰ سال، مقدار شاخص نما برابر ۲۸ و میانگین سن پاسخگویان برابر با ۳۲/۸۷ سال می‌باشد. سکونت پاسخگویان نشان می‌دهد که حدود ۸۱/۵ درصد ساکن شهر تهران و ۱۸/۵ از خارج تهران می‌باشند که شاخص نما همان شهر تهران می‌باشد که ساکنان منطقه ۵ تهران با ۲۲/۱ درصد دارای بیشترین تعداد می‌باشد. سطح تحصیلات پاسخگویان با میانه تحصیلی ۱۴ سال، میانگین سطح تحصیلات در حدود ۱۴ و شاخص نمای پاسخگویان سطح تحصیلات کارشناسی است.

(۱) سؤال (۱-۴-۱) میزان توجه به شاخص‌های محیط زیستی از دید بازدیدکنندگان و جامعه میزبان: در

جدول (۲) میزان پاسخگویی جامعه میزبان به گویه‌های زیست محیطی منطقه نشان داده شده است:

جدول (۲) توزیع فراوانی بر حسب ارزیابی جامعه میزبان از حفاظت محیطی

میزان							گویه		
میانگین	نمی‌دانم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم			
۲.۹۸	۹	۳۴	۲۱	۳۰	۲۰	۳۶	فراوانی	۱	(-) بدنمایی منطقه با ساختن برج
	۶	۲۲/۷	۱۴	۲۰	۱۳/۳	۲۴	درصد		
۳.۰۶	۲۵	۱۰	۳۰	۵۲	۲۴	۹	فراوانی	۱	تلاش شهرداری برای بازیافت زباله
	۱۶/۷	۶/۷	۲۰	۳۴/۷	۱۶	۶	درصد		
۴.۴۴	۵	۸۷	۴۲	۱۲	۱	۳	فراوانی	۳	تفکیک زباله از مبدا توسط خود مردم
	۳/۳	۵۸	۲۸	۸	۰/۷	۲	درصد		
۲.۸۹	۲۰	۱۱	۲۹	۴۶	۲۳	۲۱	فراوانی	۴	استانداردهای مصرف انرژی ساختمان‌ها
	۱۳/۳	۷/۳	۱۹/۳	۳۰/۷	۱۵/۳	۱۴	درصد		

۱- در مورد ارزیابی پاسخگویان از ساخت و سازهای منطقه، ۳۶ درصد از پاسخگویان ارزیابی منفی

دارند و حدود ۳۷ درصد هم ارزیابی مثبتی داشته و ۲۰ درصد نظر بینابین دارند، پس درکل ارزیابی

پاسخگویان از ساخت و سازها متوسط رو به بالاست.

۲- در مورد ارزیابی پاسخگویان از تلاش شهرداری برای بازیافت زباله، ۲۲ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی نداشته و حدود ۳۶ درصد هم ارزیابی مثبتی دارند و ۳۴ درصد نظر بینابین دارند، پس درکل ارزیابی پاسخگویان تلاش شهرداری برای تفکیک زباله بالاست و پاسخ ۱۶ درصدی به نمی دانم خود می تواند نقطه ضعفی برای شهرداری باشد.

۳- در مورد ارزیابی پاسخگویان در مورد تفکیک زباله از مبداء توسط خود مردم، ۳ درصد از پاسخگویان نظر مثبتی نداشته و ۸۶ درصد هم ارزیابی مثبتی دارند و ۸ درصد نظر بینابین دارند، درکل نظر پاسخگویان از تفکیک زباله از مبداء توسط مردم خیلی بالاست.

۴- در مورد ارزیابی پاسخگویان از رعایت شدن استانداردهای مصرف انرژی در ساختمانها، نتایج نشان می دهد که ۲۹ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی نداشته و حدود ۲۶ درصد هم ارزیابی مثبتی دارند و ۳۰ درصد نظر بینابین دارند، درکل ارزیابی پاسخگویان از استاندارد ساختمانها بینابین است ولی پاسخ ۱۳ درصدی هم به گزینه نمی دانم می تواند نشانه نقطه ضعف در این موضوع باشد.

جدول (۳) توزیع فراوانی بر حسب اعتماد به وظایف شهرداری منطقه

میانگین	میزان						گویه
	بی جواب	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۳.۴۳	۱	۱۸	۵۳	۶۱	۹	۸	فراوانی
	.	۱۲/۱	۳۵/۶	۴۰/۹	۶	۵/۴	درصد
۳.۳۴	۱	۱۸	۴۹	۵۴	۲۱	۷	فراوانی
	۰	۱۲/۱	۳۲/۹	۳۶/۲	۱۴/۱	۴/۷	درصد

یکی از دلایل همکاری افراد با سازمانها وجود حس اعتماد به آنها در انجام مسئولیت هایشان است. از نمرات ارائه شده در جدول (۳) مشخص می شود که میزان اعتماد به شهرداری منطقه نسبتاً بالا و در پرسشی حدود ۷۰ درصد افراد خواهان مشارکت با شهرداری منطقه در حفظ منابع طبیعی منطقه بوده اند.

جدول (۴) توزیع فراوانی بر حسب ارزیابی از حفاظت از محیط (بازدیدکنندگان)

میانگین	میزان						گویه		
	نمی دانم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم			
۳.۸۸	۱	۶۰	۵۲	۳۹	۱۲	۶	فراوانی	محیط آرام	۱
	۰/۶	۳۵/۳	۳۰/۶	۲۲/۹	۷/۱	۳/۵	درصد		
۳.۲۹	۱۴	۳۰	۳۸	۵۵	۱۴	۱۹	فراوانی	داشتن زیبایی بصری	۲
	۸/۲	۱۷/۶	۲۲/۴	۳۲/۴	۸/۲	۱۱/۲	درصد		
۳.۲۶	۴	۱۹	۴۶	۷۴	۱۳	۱۴	فراوانی	محیط تمیز و بدون زباله	۳
	۲/۴	۱۱/۲	۲۷/۱	۴۳/۵	۷/۶	۸/۲	درصد		
۲.۸۹	۱۸	۱۵	۳۹	۴۳	۲۴	۳۱	فراوانی	زیبایی ساختمان‌های مسکونی	۴
	۱۰/۶	۸/۸	۲۲/۹	۲۵/۳	۱۴/۱	۱۸/۲	درصد		

۱- در مورد ارزیابی پاسخگویان از محیط آرام منطقه، ۶۵ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی داشته و حدود ۱۰ درصد هم ارزیابی مثبتی ندارند و ۲۲ درصد نظر بینابین دارند، پس در کل ارزیابی پاسخگویان از محیط آرام منطقه بالا است.

۲- در مورد ارزیابی پاسخگویان از زیبایی بصری منطقه، ۱۹ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی نداشته و حدود ۳۹ درصد هم ارزیابی مثبتی دارند و ۳۲ درصد نظر بینابین دارند، پس در کل ارزیابی پاسخگویان از زیبایی بصری منطقه بالاست.

۳- در مورد ارزیابی پاسخگویان از تمیزی منطقه، ۳۸ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی داشته و حدود ۱۵ درصد هم ارزیابی مثبتی ندارند و ۴۳ درصد نظر بینابین دارند پس در کل ارزیابی پاسخگویان از تمیزی منطقه بالا است.

۴- در مورد ارزیابی پاسخگویان از زیبایی ساختمان‌های منطقه، ۳۲ درصد از پاسخگویان ارزیابی مثبتی نداشته و حدود ۳۱ درصد هم ارزیابی مثبتی دارند و ۲۵ درصد نظر بینابین دارند، در کل ارزیابی پاسخگویان از ساخت و سازها متوسط رو به بالاست.

(۲) سؤال ۱-۲-۴-۲- میزان توجه به شاخص‌های زیست محیطی در طرح‌های صورت گرفته در منطقه: با توجه به امکان گسترش شهر تهران در منطقه ۲۲ که در طرح جامع تهران نیز پیش بینی شده بود شهرداری تهران بر آن شد تا اراضی شمال غرب تهران را به محدوده خدماتی شهر تهران الحاق نماید و بر این اساس تهیه طرح تفصیلی منطقه ۲۲ بنا به توصیه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در سال ۱۳۷۰ با هدف احیای مفاهیم از دست رفته شهرسازی چون هویت، خوانا بودن محیط جهت‌یابی و مکان‌یابی فضاهای مناسب شهری در دستور کار مهندسین مشاور باوند قرار گرفت. از اراضی منطقه، ۱۲۶۵ هکتار پارک و فضای سبز، ۶۲ هکتار فضای آموزشی، ۱۶۸ هکتار آموزش عالی، ۲۳۸ هکتار خدماتی، ۳۲۷ هکتار فضای ورزشی، ۳۵۵ هکتار دریاچه و ۱۱۶۲ هکتار مسکونی می‌باشد. تراکم مسکونی به سه ناحیه تراکم کم (۱۰۰ واحد در هکتار)، تراکم متوسط (۱۳۵ واحد در هکتار) و تراکم زیاد (۲۰۰ واحد در هکتار) تقسیم شده است

(وبسایت شهرداری منطقه ۲۲ تهران). طرح توسعه منطقه ۲۲ با ابلاغ طرح جامع تهران (مصوب ۱۳۷۰) به شهرداری تهران رسمیت کامل یافته است و بر اساس سیاست‌گذاری شورای نظارت بر گسترش شهر تهران و کلیات طرح جامع (حفظ و ساماندهی) منطقه ۲۲ باید تمامی کمبودهای خدماتی در مقیاس حوزه غرب تهران را در خود جای دهد (طرح جامع شهر تهران، ۱۳۸۵).

شهرداری منطقه ۲۲ تهران با توجه به نو بودن و عدم وابستگی به ساختارهای سنتی و قدیمی، اولین منطقه دارای گواهینامه سیستم مدیریت زیست محیطی ISO ۱۴۰۰۱-۲۰۰۴ در سطح شهرداری‌های کشور در راستای بهبود خدمات، افزایش سطح رضایتمندی شهروندان و توجه به ایمنی و بهداشت شخصی و فرهنگ مشتری‌مداری استقرار سیستم مدیریت کیفیت ISO ۹۰۰۱-۲۰۰۸، OHSAS ۱۸۰۰۱-۲۰۰۷ را در دستور کار خود قرار داد و با اجرای این دو سیستم در منطقه موفق به اخذ گواهینامه سیستم مدیریت یکپارچه IMS شده است. از جمله مزایای استقرار این سیستم می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- ۱- توجه به حفظ محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن؛
 - ۲- حفظ و ارتقای ایمنی و بهداشت حرفه‌ای به هنگام کار؛
 - ۳- جلب رضایت شهروندان با ارائه کیفیت بالای خدمات (وبسایت شهرداری منطقه ۲۲ تهران).
- در مورد رضایت شهروندان منطقه ۲۲ و مشکلات آن‌ها در نظرسنجی که از شهروندان این منطقه در سال ۱۳۸۹ توسط شهرداری انجام شده به مسائلی اشاره می‌شود که به دو بخش علت رضایت و نیز عدم رضایت اهالی منطقه تقسیم بندی می‌شود که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱) علت افزایش رضایت شهروندان منطقه ۲۲

- بیشتر شدن فضای سبز (۲۶٪ فراوانی‌ها)؛
- بهتر شدن نظافت و پاکیزگی (۱۷٪)؛
- افزایش امکانات و خدمات شهری (۶٪)؛
- تعویض آسفالت خیابان‌ها (۶٪)؛
- بهبود پیاده روها (۶٪)؛
- کمتر شدن مشکلات ترافیک (۵٪). و ...

۲) علت کاهش رضایت شهروندان منطقه ۲۲

- عدم نظافت و وجود موش و گربه (۱۴٪ فراوانی‌ها)؛
- نداشتن مجتمع تفریحی (۱۰٪)؛
- عدم امنیت و زیاد بودن معتادان (۱۰٪)؛
- گرانی (۱۰٪)؛
- فضای سبز (۸٪)؛

- ساخت و ساز بدون مجوز (۵٪). و ... (بررسی رضایت شهروندان از عملکرد شهرداری منطقه ۲۲، ۱۳۸۹: ۴۳-۴۲).
- در حال حاضر ۱.۵ هزار هکتار از ۷ هزار هکتار (۱۰ هزار هکتار با احتساب مناطق با ارتفاع ۱۴۰۰ متر از سطح دریا) منطقه ۲۲ به صورت فضای سبز در شکل‌های پارک شهری، پارک جنگلی، فضای سبز و ... می‌باشد. سرانه فضای سبز این منطقه ۱۷۷ متر مربع است که حدود ۶ برابر استانداردهای جهانی است. در طی سال‌های ۱۳۸۶ الی ۱۳۸۹، ۲۳ پارک جدید در این منطقه افتتاح شده‌اند که مجموع آن‌ها حدود ۱۷۰ هزار مترمربع است (سالنامه آماری تهران، ۱۳۸۹). کسب چند گواهینامه بین‌المللی در حوزه محیط زیست از افتخارات این منطقه می‌باشد. کارهای انجام شده در بخش محیط زیست منطقه به شرح زیر است:
- الزامات قانونی و اقدامات زیست محیطی منطقه ۲۲
- قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۲۰ فروردین ۱۳۶۸: شامل حفاظت از کارکنان، مردم و نسل‌های آینده به طور کلی و محیط در برابر اثرات زیست محیطی زیان آور اشعه؛
- ماده ۱۰۴ برنامه پنجساله سوم: این ماده به رفع عیوب منجر به تولید آلودگی خودروهای وزارتخانه‌ها و مؤسسات اقدام نماید. بر این مبنا کلیه خودروهای منطقه در تمام حوزه‌ها دارای برگ معاینه فنی هستند؛
- استاندارد خروجی فاضلاب‌ها: استفاده از روش‌های جذبی و یا هوازی و نیز روش تصفیه دوباره آب برای استفاده در فضای سبز منطقه؛
- توجه به استاندارد هوای پاک در کارهای عمرانی به‌وسیله پیمانکاران؛
- طرح ایجاد پارک انرژی در پارک لثمال کن که هنوز بدلیل مشکلات مالی انجام نشده است؛
- استفاده از انرژی خورشیدی به صورت لامپ‌های سولار در حوزه‌های مختلف و استفاده از آبگرمکن خورشیدی برای بعضی مراکز؛
- مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمانی: نظارت بر تمام ساختمان‌های در حال ساخت و مطابقت آن‌ها با الگوهای کم کردن مصرف انرژی (اداره محیط زیست منطقه ۲۲ تهران)؛
- بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری: مشخص شدن لیست مشاغل مزاحم و آلاینده در تولید آلودگی صوتی، بصری و هوا، و جلوگیری از فعالیت این واحدها (اداره خدمات شهری منطقه ۲۲)؛
- طرح‌های مدیریت پسماند: ایجاد ۶ غرفه بازیافت زباله در منطقه، برنامه‌های آموزش مدیریت پسماند برای مردم از طریق بروشور یا نصب بنرهای آموزشی در ایستگاه‌های اتوبوس و یا بر روی پل‌های هوایی (اداره پسماند و بازیافت منطقه ۲۲).

۴- نتیجه‌گیری

در بعد حفاظت محیطی (محیط)، منطقه ۲۲ به شرایط بالقوه پایدار نزدیک شده است. با توجه به اطلاعات به‌دست آمده، توجه به بخش محیط زیست در منطقه ۲۲ بسیار پر رنگ است و گواهینامه‌های مختلف بین‌المللی نیز دلیل این ادعا هستند؛ ولی تأثیر گروه‌هایی که خارج از تصمیمات شهرداری به فعالیت می‌پردازند به این بخش ضربه‌هایی زده است (چون در این تحقیق باید از دید گردشگری به این مسأله پرداخته شود ممکن است با نظرات گروه‌های دیگر هماهنگی نداشته باشد). نیاز به واحدهای مسکونی و اسکان شهروندان مسئله مهمی است ولی در گردشگری باید به دنبال زیبایی بصری این ساختمان‌ها از نظر شیوه چیدمان، طراحی و ارتفاع بشود که این ضوابط بوسیله شهرداری منطقه بر مردم عادی اعمال شد ولی گروه‌های نظامی که قدرت آن‌ها از شهرداری بیشتر بود از این قاعده مستثنی شدند. بزرگترین طرح طبیعی منطقه مربوط به پروژه ساخت دریاچه مصنوعی بود که در پشت برج‌های تعاونی‌های نظامی مخفی شد و حالا فقط عده معدودی از این طرح که احتمالاً با بودجه بیت‌المال کشیده شده است سود می‌برند.

نقطه ضعف دیگر این بعد، عدم توجه به کسب درآمد از جاذبه‌های منطقه است. این کلمه بارها از زبان افراد مختلف شهرداری به زبان آمد که ما در روزهای آخر هفته ۲۰ هزار گردشگر داریم. صنعت گردشگری برای کسب سود به وجود آمده ولی چه میزان درآمد از بازدیدهای صورت گرفته در این منطقه حاصل می‌شود. در سطح جهان هر چهار گردشگر مساوی با ایجاد یک شغل است که با احتساب ۵۴ هفته در سال، باید بیش از ۲۰۰ هزار شغل در حوزه گردشگری منطقه ۲۲ به وجود آمده باشد، پس علاوه بر ۴ هزار نفر بیکار منطقه در سرشماری سال ۸۵، حدود ۲۰۰ هزار نفر دیگر هم صاحب شغل شده باشند. ایجاد پارک و فضاهای تفریحی برای هر منطقه‌ای قابل تحسین است ولی در صنعت گردشگری حرف از محصول گردشگری است که یک فرد را از هزاران کیلومتر آن طرف‌تر به بازدید از یک مکان ترغیب کند. پیشنهادهایی که به‌وسیله آنها قادر هستیم به تقویت پایداری گردشگری منطقه ۲۲ کمک بکنیم به شرح زیر هستند:

۱. تجاری سازی و کسب درآمد از جاذبه‌های طبیعی منطقه مانند پارک چیتگر به شیوه‌های مختلف مانند ورودیه از هر ماشین و ساخت تفریحات مناسب در طبیعت با الگوگیری از کشور استرالیا؛
۲. استفاده از زمین‌های در ارتفاعات و دور از سکونت مردم، برای آموزشگاه‌های تیراندازی؛
۳. مشاوره با اهالی روستاهای کوهستانی برای تبدیل آنجا به قطب کوهنوردی غرب تهران با مدیریت و نظارت اهالی روستا؛
۴. انجام تحقیقات مشتری مدار برای فهمیدن نیازهای واقعی بازار و بازدیدکنندگان؛
۵. اعطای امتیازات خاص برای استفاده اهالی یا دیگر نقاط از جاذبه‌های راکد مانند باغ ملی گیاهشناسی یا مجموعه آزادی؛

۶. استفاده از شیوه‌های مختلف مانند شبکه‌های استانی برای شناساندن داشته‌های منطقه به دیگر نقاط کشور؛
۷. تأسیس بخش برنامه‌ریزی گردشگری منطقه ۲۲ به صورت حرفه‌ای فقط با استفاده از متخصصان و کارشناسان این رشته نه مهندسين ساير رشته‌ها؛
۸. یافتن شیوه‌های جدید و علمی برای افزایش و جلب رضایت اهالی برای مشارکت؛
۹. استفاده از فن آوری‌های روز (مانند پیامک) برای آگاه سازی اهالی از پروژه‌ها و طرح‌های در حال انجام؛
۱۰. توجه به ساخت جاذبه‌ها برای کسب درآمد به شیوه‌های مختلف، گذاشتن آلاچیق و نمونه‌های آن برای سفره پهن کردن هیچ عایدی برای منطقه ندارد البته این موضوع منوط به مشخص شدن وظیفه شهرداری منطقه است که برای خدمات‌دهی رایگان به دیگر مناطق تهران است یا دارای ساختار مستقل برای رفاه مردم منطقه ۲۲؛
۱۱. فرهنگ سازی و یافتن شیوه‌های مختلف برای تشویق بیشتر اهالی برای توجه به مصرف انرژی و نیز تولید و تفکیک زباله، با توجه به همه کارهای خوبی که تاکنون انجام شده است؛
۱۲. ارتقای زیرساخت‌های انرژی منطقه مانند برق و آب برای جلوگیری از خاموشی‌ها و قطعی‌ها و نیز دوباره سازی این امکانات در محلات قدیمی؛
۱۳. تشکیل تیم‌های مدیریت استراتژیک برای پیش‌بینی و جلوگیری از شرایط ناسازگار در چند سال آینده مانند ازدحام، ترافیک، آلودگی و ...؛
۱۴. مهمتر از همه این موارد، ایجاد یک طرح و استراتژی بلندمدت و بادوام برای منطقه و عدم تغییر با عزل شهرداران.

منابع و مآخذ

- ۱- اجل، دیوید ال (۱۳۸۸)، مدیریت گردشگری پایدار: میراثی برای آینده، ترجمه: علیرضا موسایی و حمیدرضا جعفری، تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۲- بررسی رضایت شهروندان از عملکرد شهرداری منطقه ۲۲ (۱۳۸۹)، شهرداری منطقه ۲۲، اطلاعات داخلی سازمان.
- ۳- حضوری، حمید (۱۳۸۱)، الگوی ارزیابی منبع طبیعی گردشگری همدان، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت صنعتی، دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۴- حیدری چپانه، رحیم (۱۳۸۷)، مبانی برنامه‌ریزی صنعت توریسم، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ۵- رخشانی نسب، حمیدرضا و ضرابی، اصغر (۱۳۸۸)، چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران، مجله علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر.
- ۶- دلشاد، علی (۱۳۸۷)، شناسایی الگوی مناسب توسعه مقصدهای تفرجگاهی در جمهوری اسلامی ایران: مطالعه شهر کلاردشت، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی، دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۷- سازمان جهانی گردشگری (۱۳۷۷)، جهانگردی در چشم اندازی جامع، ترجمه سید محمد اعرابی و علی پارسائیان، تهران، دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- ۸- سالنامه آماری تهران، ۱۳۸۹.
- ۹- ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی، تهران، مهکامه.
- ۱۰- طرح جامع شهر تهران، ۱۳۸۵.
- ۱۱- محمود، متوسلی (۱۳۸۴)، توسعه اقتصادی: مفاهیم، مبانی نظری، رویکرد نهادگرایی و روش شناسی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ۱۲- معصومی، مسعود (۱۳۸۴)، ماهیت گردشگری ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی-اجتماعی، سیاسی و محیطی گردشگری، تهران، پیک کوثر.
- ۱۳- هاجرپور، حامد (۱۳۹۰)، انتخاب الگوی برنامه‌ریزی توسعه مقصدهای گردشگری: مطالعه موردی شهر شاندیز، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی، دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۱۴- وبسایت شهرداری منطقه ۲۲ تهران www.region22.ir.
- 15- Amor, L. (1992). Promoting sustainable tourism - the Canadian approach. Montreal, Quebec.
- 16- Chadwick, S and Beech, J. (2006). The Business of Tourism Management. London, Prentice Hall.

- 17- IUCN. (2004). Managing Marine Protected Areas: A Toolkit for the Western Indian Ocean. IUCN Eastern African Regional Programme, Nairobi, Kenya.
- 18- Medlik, S. (2003). Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. London, Butterworth-Heinemann.
- 19- Moscardo, G. (2008). Building Community Capacity for Tourism Development. Wallingford, Cabi Publications.